

ПРОПОЗИЦІЇ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЧАСТИН СТРУКТУРИ ПРОЕКТУ КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО ІНФОРМАЦІЮ

ТАТАРНИКОВА Кристина Геннадіївна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічно-правових дисциплін Київського міжнародного університету

В статті пропонується здійснити формування пропозицій та рекомендацій щодо частин структури проекту Кодексу України об інформації. Також по результатам дослідження робиться висновок, що інформаційне право як комплексна галузь права має три основні частини: загальну, особливу та спеціальну, а також в контексті формування проекту Кодексу України об інформації слід виділити ще дві додаткові частини: преамбулу, перехідні та заключні положення.

Ключові слова: право, інформація, кодифікація законодавства, Кодекс України про інформацію.

Постановка проблеми

В Україні серед науковців і практиків проведено ряд публічних дискусій, спрямованих на гармонізацію галузевого законодавства [1; 2] та його кодифікацію [3 – 5]. Важливим аспектом створення Кодексу України про інформацію є попереднє узгодження різних вітчизняних наукових позицій. При цьому комплексно вирішуються питання гармонізації усього українського законодавства про інформацію з інституційним законодавством про інформацію в інших країнах. У сучасних умовах це зумовлено формуванням глобального інформаційного суспільства і, як наслідок, виникає необхідність пошуку ефективного шляху розвитку та вдосконалення інформаційного законодавства в Україні.

Метою статті є здійснення формування пропозицій та рекомендацій щодо частин структури проекту Кодексу України про інформацію.

До даної теми у той чи інший спосіб у своїх розробках зверталися представники наукової школи В.А.Ліпкана, В. Ю. Баскаков, М. І. Дімчогло, В. А. Залізник, Ю. Є. Максименко, П. Є. Матвієнко, О. В. Стоєцький, К. П. Череповський. Вагоме підґрунтя для зазначеної теми в науковому плані мають роботи Р. А. Калюжного, Г. М. Красноступа, А. М. Новицького, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця та інших [6 – 16].

Виклад основного матеріалу

Виникнення глобального інформаційного суспільства викликало потребу в модернізації відповідних норм правил поведінки суб'єктів правовідносин на транскордонному рівні у міжнародному праві та введення їх у законодавство країни з урахуванням специфіки традиційних інститутів у національних правових системах. Нині такий підхід формування національного законодавства про інформацію притаманний для країн, що йдуть, так би мовити, у фарватері, за країнами-лідерами або групою країн-лідерів, але мають уже певний рівень законодавчого закріплення правовідносин щодо інформації. Зазначене повною мірою стосується й України. Проте традиційне національне законодавство нерідко стає завадою на шляху формування консолідованої нової парадигми, зокрема, розуміння структурної

єдності національного інформаційного права та міжнародного інформаційного права, як взаємопроникаючих сфер суспільних відносин [19]. Це знаходить прояв і в інформаційному праві як напрямі наукових досліджень та навчальній дисципліні.

У вітчизняній науці вже склалася критична маса знань, що дає змогу конституювати проект Кодексу України про інформацію за частинами. Це потрібно не тільки для наукових цілей, а й для формування відповідних навчальних дисциплін, що при викладанні мають відображати основу потреб інформаційних правовідносин як на національному, так і транснаціональному рівнях. Теорію інформаційного права як міжгалузевого комплексного інституту права можна розглядати за сутністю в теорії спеціальних галузей права. Тобто у спеціальних галузях права, як і в міжгалузевих комплексних інститутах, що мають систему підінститутів, субінститутів, не здійснюється їх структуризація у частинах, що відповідно знаходить відображення і в галузевих кодексах, системоутворюючих їх публічно-правову, законодавчу основу. Як правило, у таких кодексах є один розділ, що має назву «Загальні положення», а далі сукупно визначаються за розділами інституційні ознаки правовідносин у статтях.

Провідні галузі права традиційно сформовані за частинами. Як правило, це загальна та особлива частини. Це давня традиція в європейській континентальній системі права. Загальна частина містить основні положення правовідносин, що конкретизуються в особливій частині. В теорії права провідні галузі права (зокрема цивільного, адміністративного та кримінального) за традицією поділяються на дві частини: загальну та особливу. Такий поділ має раціональний зміст. Він надає можливість систематизувати за ієрархією інститути галузі права на такі, що мають відношення до всіх осіб незалежно від їх спеціального правового статусу – загальні та такі, що визначаються за особливим правовим статусом, пов'язаним з певним видом інформаційної діяльності. Таким чином, також визначаються правові норми загального змісту щодо правових норм конкретного змісту в праворозумінні, а отже, й у правозастосуванні.

Проте в інформаційному праві окремими дослідниками було зроблено поділ інститутів на три частини. Крім традиційних – загальної та особливої частин – визначена також спеціальна частина.

Як свідчать дослідження, в історії інформаційного права конститутивно поділ його на частини вперше було зроблено російським дослідником В. А. Копиловим [18]. Саме ним було визначено три частини інформаційного права на науковому рівні. Він, дотримуючись юридико-правових традицій, двом із них надав назви «загальна частина», «особлива частина», а третій, що передує двом зазначеним, – «ввідна частина». До ввідної частини автором було віднесено два основні інститути: інформаційне суспільство і право; інформаційна сфера як сфера обігу інформації і сфера правового регулювання. Тим самим дослідник намагався визначити специфіку всіх правовідносин щодо інформації на найвищому рівні узагальнення.

Далі, у загальній частині, В. А. Копиловим традиційно до положень теорії права з адаптацією до положень теорії інформаційного права було конституювано такі інститути, як: предмет, метод і система інформаційного права; інформаційно-правові норми та інформаційні правовідносини; джерела інформаційного права. До цієї частини автор також зарахував такі інститути, як: право на пошук, отримання та використання інформації; інформація як об'єкт самостійного обігу; документована інформація як об'єкт інформаційних правовідносин; інформаційні технології і засоби їх забезпечення як об'єкти інформаційних правовідносин; правові проблеми інформаційної безпеки; правові проблеми віртуальної мережі Інтернет.

До особливої частини інформаційного права автор відніс такі інститути, як: інформаційні аспекти інтелектуальної власності, а також правове регулювання інформаційних відносин у сферах: масової інформації; бібліотечної справи; архівів; державної таємниці; комерційної таємниці; персональних даних.

Конструктивно-критичний аналіз місця інститутів інформаційного права у частинах, запропонованих В. А. Копиловим, свідчить,

що вони переважно відображають структурні ознаки, визначені в законодавстві певних країн (Росії) на той час, а також в окремих міжнародних нормативно-правових актах. Особливі ознаки (щодо осіб як суб'єктних чинників класифікації інститутів) опосередковано визначаються автором в об'єктивних ознаках: за критерієм змісту правовідносин у розумінні їх як правового відображення суспільних відносин у діяльності щодо певних спеціальних предметів (засобів, способів тощо): інтелектуальна власність; масова інформація; бібліотечна справа; архіви; державна таємниця; комерційна таємниця; персональні дані.

Така структуризація інститутів правовідносин визначалася, виходячи із панівної на той час юридичної ідеології. Вона, свою чергу, впливала із доктринальних положень теорії державоцентризму та суспільствоцентризму: коли людина, громадянин, їхні права та свободи розглядалися як об'єкти права, державного чи колективного управління (хоча й мали правовий статус суб'єкта правовідносин). Тобто права і свободи людини, громадянина розглядалися у правовідносинах як вторинні щодо прав суспільства, нації, держави.

Подібний підхід панував і в теорії та практиці формування й розвитку інформаційного права в Україні. Проте інституційний поділ інформаційного права в нашій країні за частинами відрізнявся від інституційного поділу, запропонованого В. А. Копиловим. Наприклад, у першому навчальному посібнику з інформаційного права його автори визначали структуру цього права (традиційно для провідних галузей права) у двох частинах: загальній та особливій [17]. Особлива частина інституційно визначалася за об'єктивними (предметними) ознаками правовідносин. За сутністю такий поділ інформаційного права на частини можна розглядати як першу хвилю наукового інституційного конституювання його в Україні.

Початком наступної хвилі наукового конституювання інформаційного права за інститутами у частинах можна вважати праці 2009–2012 років В. С. Цимбалюка, присвячені формуванню методології кодифікації законодавства України про інфор-

мацію. Цей автор відродив поділ інформаційного права на три основні частини, запропонований В. А. Копиловим, але вже у модернізованому вигляді – на доктрині людиноцентризму. Тобто особливу частину становлять правовідносини за суб'єктно-об'єктивними ознаками, де на першому місці – людина, громадянин зі своїми правами та обов'язками щодо інформації, далі – права суспільства, а вже після цього – права держави в особі її органів влади. А на завершення визначається правовий статус міжнародних структур і співробітництво з ними суб'єктів національного права на суверенній території країни та у міжнародному інформаційному просторі. При цьому здійснено абстрагування від конкретних проявів діяльності щодо інформації (її створення, фіксації, розповсюдження, доступу, отримання, обробки, зберігання, утримання і т.д.) та її комплексів залежно від технологій об'єктивізації.

Наукова ідея поділу вітчизняного інформаційного права на три основні частини (загальну, особливу та спеціальну) знайшла відображення і часткове обґрунтування у колективній праці українських авторів – другому виданні навчального посібника «Основи інформаційного права» [20]. Це є свідченням розвитку науки інформаційного права в Україні.

Більшість дослідників інформаційного права формулюванню преамбули у майбутньому проекті Кодексу України про інформацію не приділяє належної уваги. Деякі науковці взагалі відкидають її необхідність у законопроекті. Зазначене можна розглядати як відповідний рівень юридичної культури техніки законотворення. З точки зору правової інформатики, преамбула у законодавчому акті має, на наш погляд, важливу інформаційну функцію, оскільки стисло визначає формулу системних ознак правовідносин, у тому числі щодо їх предмета й об'єкта. При цьому преамбула законодавчого акта визначає і політичну спрямованість держави при охороні, захисті, забезпеченні правовідносин щодо певного предмета чи об'єкта. Наявність преамбули у законодавчому акті, її формулювання свідчить також про високий рівень правової культури його розробників та зрілість розвитку юридичної

науки. За сутністю ця частина законодавчого акта також визначає його головну юридично-політичну мету, що знаходить розвиток, як правило, у першій статті загальної частини права у її першому розділі, де визначаються основні положення позитивних (публічно-правових) правовідносин.

Формулювання преамбули у законодавчому акті надає можливість адаптувати його до змісту предмета галузі чи підгалузі або інституту правовідносин у розумінні як галузі, підгалузі чи інституту науки та відповідної навчальної дисципліни.

Поділяючи наукові методологічні та методичні погляди В. С. Цимбалюка, що знайшли відображення у його публікаціях щодо структуризації інститутів інформаційного права за частинами, пропонується вважати доктринальними такі положення:

– інформаційне право як комплексна галузь права має три основні частини: загальну, особливу та спеціальну;

– у контексті формування проекту Кодексу України про інформацію слід виділити ще дві додаткові частини: преамбулу та перехідні й прикінцеві положення;

– загальна частина інформаційного права об'єднує у собі традиційні для кожної галузі права інститути з адаптацією їх до предметної сфери правовідносин: визначення основних завдань законодавства про інформацію, його функцій, ієрархії регулювання правовідносин (у формах законодавчих і підзаконних актів); визначення загальних ознак у формулюваннях об'єктів, суб'єктів і змісту правовідносин, принципів правовідносин;

– особлива частина визначається домінуванням основних прав, обов'язків, зобов'язань осіб у інформаційних правовідносинах (за суб'єктно-об'єктними ознаками) залежно від їх юридичного статусу (людини, громадянина як фізичних осіб, юридичних осіб, суспільства, його громадських формувань, зокрема тих, що не мають статусу юридичних осіб, держави, міжнародного співтовариства в інформаційній сфері, інформаційному просторі як титульної нації, так і інших соціальних утворень (зокрема, національних меншин, професійних формувань тощо) на суверенній території країни і

в глобальному інформаційному середовищі людства, інформаційному просторі інших країн;

– спеціальна частина формується за об'єктно-суб'єктними ознаками, за класифікаційно-кваліфікаційними чинниками видів інформаційної діяльності, а також за специфічними техніко-технологічними критеріями їх реалізації при створенні, розповсюдженні, обігу, обробці, накопиченні, зберіганні та знищенні (утилізації) інформації.

Отже, при кодифікації у розумінні її як напряму та вищої форми систематизації інформаційного законодавства, з метою його уніфікації, гармонізації із міжнародним правом доцільним є визначення та урахування національних інтересів України, її інформаційного суверенітету як складової державного суверенітету.

Література:

1. Механізми гармонізації законодавства України з європейським та міжнародним правом : [наук. доповідь] / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ІДП НАН України, 2011. – 108 с.
2. Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / под общ. ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. – К. : Юринком Интер, 2003. – 528 с.
3. Проблеми кодифікації законодавства України : матеріали наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. П. Нагребельного та Н. М. Пархоменко. – К. : ІДП НАН України, 2003. – 232 с.
4. Проблеми вдосконалення та кодифікації законодавства України на сучасному етапі : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених. – К. : Юридична думка, 2012. – 196 с.
5. Актуальні питання кодифікації законодавства України / за заг. ред. В. О. Зайчука. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2009. – Вип. 1. – 2009. – 232 с.
6. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
7. Цимбалюк В. С. Щодо проблем боротьби зі злочинами, що вчиняються з ви-

АНОТАЦІЯ

У статті пропонується здійснити формування пропозицій та рекомендацій щодо частин структури проекту Кодексу України про інформацію. Також за результатами дослідження робиться висновок, що інформаційне право як комплексна галузь права має три основні частини: загальну, особливу та спеціальну, а також у контексті формування проекту Кодексу України про інформацію слід виділити ще дві додаткові частини: преамбулу та перехідні й фінальні положення.

SUMMARY

In the article proposes to carry out the formation of proposals and guidelines regarding parts of the structure of the draft Code of Ukraine on information. According the results of the study concluded that the informational law as a complex field of law has there are three main parts: general, individual and special, as well as in the context of the Code of Ukraine on information drafting, necessary to allocate two additional parts: a preamble, transitional and final regulations.

користанням комп'ютерних технологій / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський // Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. – Київ: НДІ «Проблем людини». – 1998. – С.148-154.

8. Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України. Автореф... дис... к.ю.н... – 12.00.07. – К.: НАУ, 2012. – 19 с.

9. Череповський К. П. Інкорпорація інформаційного законодавства України. Автореф. дис...к.ю.н... – 12.00.07. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – 19 с.

10. Швець М.Я. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування / М. Швець, Р. Калюжний, В. Гавловський, В. Цимбалюк // Право України. – 2001. – № 7. – С. 88-81.

11. Бутузов В. М. Протидія злочинності у сфері високих технологій / В. М. Бутузов, В. С. Цимбалюк, М. В. Гуцалюк, // Міліція України. – 2002. -№ 9. – С.20-21.

12. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України / Ю. С. Шемшученко // Концепція розвитку законодавства України : [Матеріали наук.-практ. конф.] За ред. В. Ф. Опришка. – К., 1996. – С. 42.

13. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України : [Глосарій] / В. А. Ліпкан, - Л. С. Харченко, О. В. Логінов. – К.: Текст, 2004. – 136с.

14. Ліпкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: [Навчальний посібник] / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Макси-

менко, В.М.Желіховський. – К.: КНТ, 2006. – 280 с.

15. Калюжний Р. А. Питання кодифікації законодавства України про інформацію з обмеженим доступом. / Р. А. Калюжний, - В. Д. Гавловський, В. С. Цимбалюк. // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – Київ: НТУУ «КПІ». – 2001. – №3. – С. 35-38.

16. Новицький А. М. Правові основи формування інститутів інформаційного суспільства в Україні: теорія та практика : дис. ... доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес, інформаційне право; фінансове право» / Андрій Миколайович Новицький. – Ірпінь, 2012. – 485 с.

17. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] / [В. С. Цимбалюк, - В. Д. Гавловський, В. В. Грищенко та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та В. Мельника. – К. : Знання, 2004. – 274 с.

18. Копылов В. А. Информационное право : [учеб.] / В. А. Копылов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с.

19. Череповський К. П. Окремі питання інкорпорації міжнародного інформаційного права / К. П. Череповський // Правова інформатика. – 2012. – №1 (33). – С. 68–76

20. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] / [В. С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський та ін.] ; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника. – [2-е вид., переробл. і допов.]. – К. : Знання, 2009. – 414 с.